

LECH CZERNIAK, ALEKSANDER KOŚKO

KTO POWINEN TEORETYZOWAĆ?

(W odpowiedzi B. Maryniakowi)

W naszym artykule „Prehistory and the ‘theoretical turn’...” (L. Czerniak, A. Kośko 1988) sformułowaliśmy propozycję dyskusji nad możliwościami powiązania interpretacji archeologicznej z problematyką podejmowaną w dziedzinie filozofii nauki i antropologii kulturowej oraz nakreśliliśmy bardzo ogólny zarys jej ewentualnego programu. Uwagi polemiczne B. Maryniaka ([1993]1994, s. 371–377) są pierwszą i najprawdopodobniej jedyną (zważywszy na czas, który upłynął od daty publikacji) reakcją na naszą propozycję. Niestety jest jednocześnie reakcją – naszym zdaniem – chybną, co sprawia, że skierowane do niej zarzuty, uwagi i propozycje skomentujemy bardzo ogólnie.

B. Maryniak skoncentrował się przede wszystkim na tym by wykazać, że dobrze zna historię filozofii. Nawet nam tym zaimponował chociaż wiemy, że wielu filozofów (jak przedstawia się nasz Polemista) zna swą profesję. Szkoda natomiast, że nie uzasadnił najpierw dlaczego nasza praca stała się do tego pretekstem. Zupełnie bowiem nie trafia nam do przekonania domyślna teza polemiki, iż zadane przez nas pytanie „jak teoretyzować?” byłoby warte głębszej refleksji gdybyśmy, na przykład o wiele dokładniej scharakteryzowali pozytywizm. W rezultacie sądzimy, że B. Maryniaka interesuje zupełnie inny problem, a mianowicie: „kto powinien teoretyzować?”

Zgadając się z Polemistą, że wstępnym warunkiem płodnej dyskusji jest dobra znajomość jej przedmiotu uważamy jednocześnie, iż filozofia jest sprawą dla uprawiania każdej dyscypliny nauki zbyt poważną ażeby – wbrew sugestii zawartej w Jego wywodach – pozostawić ją tylko filozofom. Efektów łatwo się domyślić sięgając do argumentacji B. Maryniaka. Na przykład, wręcz groteskowo brzmi zarzut, iż nie wyartykułowaliśmy różnic między „Comtem a Carnapem czy Spencere a Reichenbachem”. A dlaczego mielibyśmy te i temu podobne różnice artykułować? Jakie ma to znaczenie dla dyskusji toczonej w obrębie archeologii, w której pozytywizm bywa jeszcze kojarzony z „pracą organiczną”, a teoria z „brakiem materiałów”? Można nad tym ubolewać, ale nie powinno się przemilczać, że nasze pytanie „jak teoretyzować?” zostało ulokowane w konkretnym kontekście problemów formułowanych w obrębie archeologii polskiej przełomu lat 70-tych i 80-tych¹. Kontekst ów to między innymi pojęcie „archeologii objawionej”, będące motywem przewodnim w innej dyskusji toczonej na tych łamach (np.: R. Grygiel 1983; L. Czerniak 1985).

Z łatwością mogliśmybyśmy zrewanżować się B. Maryniakowi próbując wykazać, że Jego uwagi dotyczące z kolei teorii kultury, a zwłaszcza aplikacji założeń teoretycznych w interpretacjach archeologicznych (np. systematyki kulturowej i periodyzacji), niesłusznie oceniane przez Niego jako kwestie uboczne, także zawierają wiele luk i niedomówień. Ponadto są elementy w polemice świadczące o lekturze nazbyt powierzchownej bądź nawet o złej woli². Tylko czy wyczerpuje to zaproponowany przez nas temat dyskusji?

¹ Nieco myląca jest tu data publikacji albowiem praca powstała na początku 1983 r. Wiele od tego czasu zmieniło się w samej archeologii jak i w naszych poglądach. Są to dodatkowe fakty, które sprawiają, iż podjęta polemika nie wzbudza w nas większych emocji.

² Tak na przykład odbieramy uwagę, że „wszystkie trzy części omawianej pracy są zbyt luźno powiązane ze sobą i należy ubolewać, że zostały wspólnie opublikowane”. Trzeba złej woli ażeby nie dostrzec, iż części owe odzwierciedlają podział na trzy główne, autonomiczne a jednocześnie silnie na siebie wpływające, sfery odniesień teoretycznych każdej interpretacji: 1. perspektywy epistemologicznej, 2. perspektywy ontologicznej i 3. przedmiotowej aplikacji. Zarzut, że trzecia część sprawia wrażenie „wtórnej” jest nieuzasadniony. A jaka miałaby być

Jednym z najistotniejszych ograniczeń w rozwoju nauk empirycznych, do których bez wątplenia należy archeologia, jest przekonanie, iż rzeczą prawidłową i pożądaną jest ściśle podział na „teoretyków” i „praktyków”. Istotną częścią tego przekonania jest też pogląd, że filozofia nauki zajmuje się przygotowaniem receptur gotowych do zastosowania w każdej konkretnej sytuacji badawczej. Nie sprzyja on samodzielnym studiom metodologicznym empiryków. Wystarczy bowiem – jak się sądzi – kontakt z odpowiednim „specjalistą”, który sięgając do swego katalogu narzędzi badawczych dobierze odpowiednie i zaproponuje nam je. Temu przekonaniu staraliśmy się przeciwstawić. Opowiadamy się bowiem za takim ideałem nauki, w którym występuje daleko idące przenikanie się dyscyplin. Naszym zdaniem archeolog powinien być w istotnej mierze antropologiem kulturowym i filozofem, i ta myśl była najistotniejszym i nadal aktualnym przesłaniem naszego artykułu³. B. Maryniak nie podjął tego problemu, starając się natomiast wyłącznie udowodnić, że lepiej potrafiłby scharakteryzować aktualne problemy filozofii nauki. Na pewno tak i być może wielu archeologów znajdzie w wystąpieniu B. Maryniaka interesującą ofertę „specjalisty” poszukującego swego miejsca na pograniczu filozofii i archeologii. Nas jednak interesuje coś więcej.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

Wykaz skrótów

„APolski” – „Archeologia Polski”, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź

Literatura

Czerniak L.

1985 *Uwagi na temat statusu poznawczego „wiedzy źródłowej” w prahistorii (w odpowiedzi R. Gryglowi)*, „APolski”, t. 30, z. 2, s. 459–467.

Czerniak L., Koško A.

1988 *Prehistory and 'theoretical turn' in science*, „Folia Praehistorica Posnaniensia”, t. 3, s. 431–63.

Grygiel R.

1983 (rec.) L. Czerniak, *Rozwój społeczeństw kultury późnej ceramiki wstęgowej na Kujawach*, Poznań 1980, [w:] „APolski”, t. 28, z. 2, s. 198–206.

Maryniak B.

[1993] 1994 *Jak teoretyzować? (W związku z artykułem L. Czerniaka i A. Koški, „Prehistory and the 'theoretical turn' in science”)*, „APolski”, t. 38, z. 2, s. 371–377.

aplikacja? Tak samo niezrozumiałą jest ogólniejszy komentarz dotyczący swobodnej konstrukcji artykułu oraz specyficznego doboru cytowanych przez nas prac. Tymczasem o pracy swej napisaliśmy: „nie jest to wykład systematyczny. Jest to raczej luźno zarysowana, utrzymana w konwencji eseju prezentacja listy tematów do dyskusji. Mając to na uwadze nie przytaczamy konkretnych, personalnie odniesionych poglądów oraz redukujemy do niezbędnego minimum bibliografię. Artykuł jest obliczony na wstępny rezonans w ściśle określonym środowisku Czytelników systematycznie śledzących odnośną literaturę filozoficzną i kulturoznawczą” (L. Czerniak, A. Koško 1988, s. 45).

³ Dosłownie ujęliśmy to następująco: „Teoria kultury musi być więc współtworzona przez wszystkie zainteresowane nią nauki. Postawa prahistoryka, jako aktywnego w tym zakresie filozofa i empiryka zarazem, jest więc koniecznością (L. Czerniak, A. Koško 1988, s. 44).

LECH CZERNIAK AND ALEKSANDER KOŚKO

WHO SHOULD THEORIZE ?

(In an answer to B. Maryniak's paper)

The authors of the present paper claim that one of the most fundamental impediments to the development of the empirical sciences, to which, no doubt, archaeology belongs, is a belief that a strict division into the "theoreticians" and "practicians" is a proper and desirable feature. An important element of this view is also a contention that philosophy of science prepares the ready-made prescriptions to be applied in every scientific undertaking. This obstructs empiricists who want to launch independent methodological studies. It is enough – some scholars think – to contact a proper "specialist" who, making use of his catalogue of research instruments, will choose the proper one and offer it to us. The authors of the present paper speak for the opposite ideal of science in which the particular branches of sciences penetrate into one another. Therefore an archaeologist should, in a considerable degree, be both a cultural anthropologist and philosopher as well and this view has been the most important and still timely premise of the present paper. B. Maryniak has neglected this problem and instead tried to prove that he would be better at describing the up to date problems of the philosophy of science. Such an approach does not contribute to the discussion at all.

Translated by Izabella Rodzik

Adresy Autorów:

Dr Lech Czerniak

Instytut Archeologii i Etnologii PAN

Oddział w Poznaniu

ul. Zwierzyniecka 20

60-814 Poznań

Prof. dr hab. Aleksander Kośko

Instytut Prahistorii

Uniwersytet im. A. Mickiewicza

ul. św. Marcin 78

61-809 Poznań